

UfU Independent Institute
for Environmental Issues

екодія
ecoaction.org.ua

**ENVIRONMENT
PEOPLE LAW**

The rule of law for the protection of the environment

ПРОСТІР ДЛЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ФОРМУВАННІ КЛІМАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

ПІД ЧАС ВІЙНИ

Вихідні дані

© 2024 Незалежний інститут з екологічних питань, Берлін

Видавець:

Unabhängiges Institut für Umweltfragen – UfU e.V.
Незалежний інститут з екологічних питань

Контакти:

Вул. Грейфсвальдер 4, 10405 Берлін, Німеччина
Тел.: +49 (030) 428 49 93-0
Адреса ел. пошти: mail@ufu.de
Вебсайт: www.ufu.de

Дослідницька група в Німеччині

Незалежний інститут з екологічних питань (UfU e.V.): Франциска Шперфельд, Лариса Донгес, Фабіан Штольпе, Софі Долінга, Сара Ковач, Анне Немак

Дослідницька група в Україні

Ольга Мелень-Забрамна, МБО «Екологія-Право-Людина» (Львів)
Євгенія Засядько, ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія» (Київ)

Design

Ніколь Джек
www.fija.de

Це дослідження було здійснене в рамках проєкту «Посилення громадянського суспільства для цілей реалізації національної кліматичної політики». Проєкт координує організація «Друзі Землі Німеччина», яка діє у партнерстві з Незалежним інститутом з екологічних питань (UfU e.V.), організацією «Censat – Agua Viva Colombia» («Друзі Землі Колумбія»), організацією «Зелений рух Грузії – Друзі Землі Грузія» та Центром екологічних ініціатив «Екодія», Україна.

Supported by:

Federal Ministry
for Economic Affairs
and Climate Action

INTERNATIONAL
CLIMATE
INITIATIVE

on a basis of a decision by the German Bundestag

Тривалість реалізації проєкту: 2022–2024 рр.
www.international-climate-initiative.com

Для цитування:

Незалежний інститут з екологічних питань (UfU e.V.), організація «Екологія-Право-Людина», Центр екологічних ініціатив «Екодія». 2024 р.: Простір для участі громадськості у формуванні кліматичної політики в Україні під час війни. Берлін

Зміст

Вихідні дані	2
1 Короткий виклад	4
2 Вступ	5
3 Методологія	5
4 Україна	6
5 Екологічні наслідки війни в Україні	7
5.1 Вплив на біорізноманіття і природоохоронні території	7
5.2 Вплив на ґрунтові ресурси	8
5.3 Вплив на водні ресурси	9
5.4 Вплив на морське середовище	9
5.5 Вплив на клімат	10
6 Організаційні права під час війни	11
6.1 Нещодавні зміни та доповнення до прав на участь громадськості	13
7 Залученість та участь громадянського суспільства у вирішенні кліматичних та довкілєвих питань під час війни	16
7.1 Розвиток громадянської залученості під час війни	16
7.2 Зелене відновлення за участі громадянського суспільства	17
8 Висновок	21

1 Короткий виклад

У 2020 році автори цього оновлення опублікували Звіт щодо простору для участі громадськості у формуванні кліматичної політики в Україні, де йшлося, що організації громадянського суспільства (ОГС) збільшили свою присутність у публічному дискурсі та процесі формування політики й стали потужною рушійною силою реформ, що відбувалися після Революції на граніті 1990 року, Помаранчевої революції 2004 року та Революції гідності 2013–2014 років. Звіт детально описує правову базу, інституційні структури і спроможність громадянського суспільства відстоювати ідею декарбонізації. Коли ми готували оновлену версію цього дослідження, розпочалося повномасштабне російське вторгнення в Україну, що кардинально змінило вихідні умови для роботи в Україні над питаннями зміни клімату та збереження довкілля. Оновлення оцінки на основі індикаторів, використаних у дослідженні 2020 року, не дозволяє відобразити виклики, з якими стикаються ОГС в Україні, оскільки не є можливим отримати результати, зіставні з результатами 2020 року та контекстами інших країн. Тому команда вирішила використати оновлення, щоб підготувати огляд шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок війни, змін у правовому полі через запровадження воєнного стану, викликів для активістів у воєнний час, а також залучення їх до «зеленого» відновлення.

Після того, як минув перший шок, діяльність українських організацій громадянського суспільства та залучення приватного сектору значно зросли. Звісно, насамперед ці зусилля були зосереджені на гуманітарних цілях задля подолання наслідків жорстокої агресії, проте активісти вдавалися й до інших дій, зокрема щодо захисту довкілля та клімату, що також було помітно за межами України. Спільні кампанії цього руху допомогли внести наратив про енергетичну незалежність та енергетичний суверенітет до політичного порядку денного й формують дискусію про зелене відновлення України. Неурядові організації (НУО) застосовують підходи громадянської науки для моніторингу відомостей про шкоду, заподіяну війною, та забезпечують вільний доступ до зібраної інформації, щоб досягти прозорості щодо впливу війни на довкілля та підготовки до зеленого відновлення України.

Початок повномасштабної війни проти України у 2022 році призвів до суттєвих, однак зрозумілих обмежень права на доступ до екологічної інформації та участі громадськості. Це ґрунтується на міркуваннях оборони та національної безпеки. Багато електронних баз даних і реєстрів публічної інформації були закриті для громадськості. Також український парламент прийняв рішення обмежити сферу застосування Оцінки впливу на довкілля та Стратегічної екологічної оцінки, обмеживши тим самим громадські консультації з цих питань. Воєнний стан став підставою для внесення в законодавство численних змін, деякі з них унеможливляють повну відповідність положенням Організації Конвенції. Водночас, як передбачено Угодою про асоціацію, були здійснені законодавчі спроби наблизити законодавство України до законодавства ЄС у сфері охорони атмосферного повітря, поводження з відходами, Реєстру викидів і перенесення забруднювальних речовин тощо. Як результат, були запроваджені нові положення про участь громадськості та доступ до інформації. Сподіваємося на те, що після закінчення дії воєнного стану набудуть чинності нові положення, будуть (пере)запущені нові механізми доступу до інформації та відновляться громадські консультації.

2 Вступ

Як учасниця Паризької угоди, Україна зобов'язалася вжити амбітних заходів, щоб стримати ріст глобальної середньої температури нижче 2 °C від доіндустріальних показників. Ратифікувавши у 2000 році Оргуську конвенцію, вона також зобов'язалася дотримуватися високих стандартів участі громадян у вирішенні кліматичних й екологічних питань. В опублікованому в 2020 році дослідженні була здійснена спроба зобразити реалістичну картину участі громадянського суспільства в українській кліматичній політиці. На основі цього аналізу статусу-кво були визначені перешкоди, що існують на шляху до змістовної, ефективної та довгострокової участі громадянського суспільства в Україні, та розроблені рекомендації щодо їхнього подолання (Донгес та співавтори, 2020).¹

У редакції дослідження за 2020 рік збройна агресія РФ на Донбасі та анексія Криму були визначені як перешкоди для залучення громадськості та кліматичних заходів. З початком у лютому 2022 року повномасштабного російського вторгнення ситуація кардинально змінилася. Зокрема, якщо ми поглянемо на стабільність і мир як на перший індикатор «Фундаментальних вимог» за схемою «Участь відбитком руки», що викладена у дослідженні, то побачимо, що вихідне становище для здійснення участі, як і пріоритети та зобов'язання уряду з моменту вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року, звісно, змінилися.

Малюнок 1. Участь відбитком руки

Основна мета оновленої версії цього дослідження — спробувати якісно описати реальні виклики, з якими стикаються НУО в часи війни. Тому воно не спирається на попередню методологію й не вимірює громадянський простір за допомогою набору стандартних індикаторів, а описує нові виклики: шкоду, заподіяну довкіллю, зміни в доступі до інформації та участі громадськості через воєнний стан, а також процесуальні норми, які готує Україна для відновлення після завершення активного конфлікту.

3 Методологія

Аналіз статусу-кво громадянського простору в часи війни ґрунтувався на місцевих знаннях, контактах і досвіді в країні, які мала дослідницька група. Крім того було проведено огляд літератури, аналіз відповідного законодавства і політик, а також інтерв'ю з місцевими експертами та зацікавленими особами.

¹ https://www.ufu.de/wp-content/uploads/2020/11/Study_CivicSpaceForParticipationInClimatePolicies_final_seperate_online.pdf, востаннє доступ відбувся: 13.09.2023 р.

4 Україна

викиди CO₂
(млн тонн/тонн на душу населення):
185,46/4,28²

населення: **37 227 213³**

густота населення:
63 мешканця на км²⁴

Площа поверхні: **603 550 км²⁵**

Потенційні екологічні наслідки війни:
див. інтерактивну карту ГО «Екодія»⁶

² https://edgar.jrc.ec.europa.eu/report_2022, востаннє доступ відбувся: 28.11.2023 р.

³ <https://www.worldometers.info/world-population/ukraine-population>, востаннє доступ відбувся: 28.11.2023 р.

⁴ Ibid.

⁵ https://data.un.org/CountryProfile.aspx_Docs/CountryProfile.aspx?crName=Ukraine, востаннє доступ відбувся: 28.11.2023 р.

⁶ <https://en.ecoaction.org.ua/warmap.html>, востаннє доступ відбувся: 16.10.2023 р.

5 Екологічні наслідки війни в Україні

У лютому 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, й відтоді вся територія України зазнає безпрецедентного негативного впливу від російської агресії. Росія руйнує будинки та інфраструктуру, вбиває людей, обстрілює поля та ліси, окупувала частину території України, починаючи з 2014 року.

Від самого початку повномасштабної війни піднімається питання впливу війни на довкілля. Зрозумілим стало те, що після закінчення війни негативний вплив на довкілля відчуватиметься роками та десятиліттями. Результати міжнародних досліджень свідчать про те, що війни все більше впливають на екосистеми. Це пов'язано зі зростанням потенціалу сучасного озброєння, яке заподіює більшої шкоди довкіллю.⁷

Через брак достовірної інформації і недоступність багатьох територій через окупацію та активні бойові дії повністю оцінити вплив війни на довкілля наразі неможливо. Однак очевидним є те, що чим довше триватиме війна, тим більшої шкоди вона заподіє довкіллю та ще більше наслідків доведеться долати в майбутньому.

В Україні існує декілька ініціатив із моніторингу впливу на довкілля на державному та громадському рівнях. Від початку повномасштабного вторгнення цю роботу, до якої також було залучено Державну екологічну інспекцію, ініціювало Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. До моніторингу долучився також і сектор громадянського суспільства: ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія», МБО «Екологія-Право-Людина» та ГО «SaveDnipro» продовжують моніторити вплив війни на довкілля. Станом на 16 жовтня 2023 року ГО «Екодія» збирає з відкритих медіа-джерел 1421⁸ випадків, які можуть мати негативний вплив на довкілля.

За оцінками Державної екологічної інспекції, лише за період з 24 лютого 2022 року по 03 березня 2023 року Росія завдала екологічної шкоди землі, воді та повітрю на суму майже 52 млрд доларів США⁹. Після руйнування Каховської дамби обсяг шкоди значно зріс. Найбільше постраждали Донецька, Луганська, Харківська та Херсонська області. Деякі з цих територій досі окуповані, тому реальні масштаби збитків оцінити поки що неможливо.

5.1 Вплив на біорізноманіття і природоохоронні території

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, станом на жовтень 2023 року внаслідок бойових дій постраждали 812 об'єктів.¹⁰ Це 0,9 млн га, або понад 20 % усіх природоохоронних територій країни. Під загрозою знищення перебувають близько 2,9 млн га територій Смарагдової мережі (160 об'єктів), які є частиною природоохоронної мережі Європи та охороняються відповідно до законодавства ЄС і Бернської конвенції. В Україні природоохоронні території займають лише 6,8 % території країни. Втрата навіть однієї природоохоронної території може мати значний негативний вплив на унікальні види тварин і рослин через руйнування природних оселищ та екосистем, які буде майже неможливо відновити.

Природно-заповідний фонд найвищого рангу охорони (національні парки, природні і біосферні заповідники, національні природні парки) загальною площею 1 236 366 га

7 Water in war: Understanding the impacts of armed conflict on water resources and their management (укр. Вода на війні: розуміння впливу збройного конфлікту на водні ресурси та керування ними) Juliane Schillinger, Gül Özerol, Şermin Güven-Griemert, Michiel Heldeweg

<https://wires.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/wat2.1480>, востаннє доступ відбувся 13.09.2023 р.

8 <https://en.ecoaction.org.ua/warmap.html>, востаннє доступ відбувся 13.09.2023 р.

9 <https://dei.gov.ua/post/2573>, востаннє доступ відбувся: 26.07.2023 р.

10 <https://wownature.in.ua/>, востаннє доступ відбувся: 26.07.2023 р.

зазнає негативного впливу російської агресії, починаючи з 2014 року, — зокрема внаслідок окупації, активних бойових дій, окопування. Станом на весну 2022 року 44% таких заповідних територій перебували в зоні бойових дій, під тимчасовим контролем російських окупантів або недоступні для України (включно з Кримом та окупованими з 2014 року територіями Луганської і Донецької областей)¹¹.

Водно-болотні угіддя Азовського та Чорноморського узбережжя України, які відіграють надзвичайно важливу роль у збереженні багатьох видів птахів у масштабах Європи, наразі перебувають під постійним впливом воєнних дій. Саме тут розташовані Чорноморський біосферний заповідник, Азово-Сиваський національний парк та інші природоохоронні зони, що забезпечують їхній захист. Різні види чайок і крячків, куликів та інших водно-болотних птахів утворюють на їхніх територіях багатотисячні колонії.

Вразливими до збройних атак є також види птахів, які гніздяться в лісах.¹² Основні ризики для птахів у таких екосистемах: переляк внаслідок бойових дій, знеліснення, пожежі (наприклад, через обстріли та навмисні підпали). На територіях півночі та сходу країни, де зараз проходять бойові дії, зосереджені значні гніздові популяції червонокишечних видів. Це може негативно вплинути на збереження популяції та можливість відновлення цих ареалів.

5.2 Вплив на ґрунтові ресурси

За даними Державної екологічної інспекції, внаслідок збройної агресії небезпечними речовинами було забруднено понад 280 000 квадратних метрів української землі, а 14 мільйонів квадратних метрів залишками знищених об'єктів та боєприпасів.¹³ Ще одним типом забруднення земель є мінування, яке наразі сягає 30% або понад 170 000 квадратних кілометрів території України.

Починаючи з 2014 року, дії Росії суттєво погіршили стан ґрунтового середовища та спричинили широкомасштабну та довгострокову деградацію довкілля. Повномасштабне вторгнення з 24 лютого 2022 року ще більше загострило проблему деградації ґрунтів, а висока інтенсивність бойових дій на окремих ділянках поставила під сумнів безпечність використання земель, що безпосередньо постраждали від військового впливу.¹⁴

Боєприпаси та міни, що не розірвалися, завдають серйозної шкоди ґрунтам на десятиліття. Загрозу створює вивільнення токсичних речовин через корозію боєприпасів, а також низка ризиків, пов'язаних із випадковою детонацією.¹⁵ Мінне забруднення позбавляє місцеві громади доступу до землі та природних ресурсів. Значну роль у забрудненні ґрунтів відіграють важкі метали. Згідно з попередніми дослідженнями, що проводилися в 2016–2020 роках в зоні проведення АТО/ООС, у ґрунті було виявлено високий вміст свинцю, міді, миш'яку, цинку, хрому, кадмію, молібдену, барію, калію, магнію та вольфраму¹⁶. Згадані вище елементи формують домінуючий спектр воєнно-техногенного забруднення і є провідними індикаторами для прогнозування змін екологічного стану територій із забрудненими ґрунтами та територій, суміжних із ними.

11 <https://uncg.org.ua/44-najtsinnishykh-pryrodnykh-terytoriy-ukrainy-okhopleni-vijnou-doluchajtesia-do-initsiatyvy-riatulemo-pryrodu-u-dni-vijny-razom>, востаннє доступ відбувся: 26.07.2023 р.

12 <https://uncg.org.ua/how-russia-s-war-against-ukraine-can-affect-birds/>, востаннє доступ відбувся: 26.07.2023 р.

13 <https://dei.gov.ua/post/2512>, востаннє доступ відбувся: 26.07.2023 р.

14 <https://ecoaction.org.ua/zabrudnennia-zemel-vnaslidok-rosii.html>, востаннє доступ відбувся: 26.07.2023 р.

15 Kalderis, D.; Juhasz, A. L.; Boopathy, R. and Comfort, S (2011): Soils contaminated with explosives: Environmental fate and evaluation of state-of-the-art remediation processes (IU- PAC Technical Report) Pure Appl. Chem., Vol. 83, No. 7, pp. 1407–1484, 2011. doi:10.1351/PAC-REP-10-01-05

16 Прикладне ландшафтознавство: історія, сучасність, перспективи: матеріали Всеукраїнського наукового семінару пам'яті професора Анатолія Мельника (Львів – Ворохта, 6–9 жовтня 2022 року). – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. – 55 с.

Найвища концентрація нафтопродуктів спостерігається в зонах розливу паливно-мастильних матеріалів. У місцях великих розливів нафтопродуктів зміни хімічного складу ґрунту часто порушують таку важливу властивість ґрунту, як здатність до само-відновлення, та знижують біологічну активність ґрунту. Забруднені вуглеводнями ґрунти є джерелом токсичних газів і пилових утворень, які потрапляють у повітря та чинять гострий токсичний вплив на біорізноманіття ґрунтів¹⁷. Бензол, толуол, етилбензол і ксилол, що вивільняються зі свіжозабруднених ґрунтів, можуть викликати хронічні наслідки для здоров'я¹⁸.

Також бойові дії призводять до деформації ґрунтового покриву – механічного, фізичного, хімічного ураження, теплового забруднення; захаращення поверхонь; підтоплення, засолення, ерозійних процесів, пірогенної деградації, дегуміфікації тощо.

5.3 Вплив на водні ресурси

Водна інфраструктура (водопроводи, очисні споруди, дамби тощо) стала ціллю військових операцій теж.

Окупанти обстрілюють водну інфраструктуру, мінують дамби, проводять військові операції в Чорному та Азовському морях.¹⁹ Наприклад, внаслідок обстрілу очисних споруд Василівського експлуатаційного цеху водопостачання та водовідведення у Запорізькій області російською армією було зруйновано будівлю каналізаційної насосної станції. Стічні води без будь-якого очищення скидались у річку Дніпро²⁰. За останній рік було багато подібних прикладів, наслідком яких ставало забруднення водних ресурсів України та погіршення якості питної води для населення. Найбільшим інцидентом стало руйнування Каховської дамби, яке відбулося 6 червня 2023 року та спричинило масштабне затоплення близько 600 км² території Херсонської області. Підлив дамби мав катастрофічні наслідки для дикої природи, водопостачання та енергетичної безпеки населення, це завдало збитків рибальству і призвело до деградації сільськогосподарських угідь.^{21, 22}

5.4 Вплив на морське середовище

Від військових дій страждають також морські екосистеми.²³ Затонулі кораблі і ракети, детонація боєприпасів можуть заподіювати шкоду підводним угрупованням організмів, що заселяють дно моря. Такі угруповання морських трав і водоростей зазвичай представляють найбільше біорізноманіття, тому їхнє пошкодження може бути критичним для існування всієї екосистеми. І хоча затонулі кораблі можуть сформувати нові середовища існування, утворюючи штучні рифи, які водні організми можуть колонізувати, довгострокова шкода від забруднення через затонулі кораблі все одно істотно переважає тиме над імовірними вигодами.

17 Meng, C., Li, M., Li, Q., Hu, Y., Li, Y., 2018. Characterizing the spatio-temporal exposure and health risks of polycyclic aromatic hydrocarbons in an oilfield, China. *Hum. Ecol. Risk Assess.* 24 (4), 971-990.

18 Khan, K.Y., Ali, B., Stoffella, P.J., Feng, Y., Cui, X., Guo, Y., Yang, X., 2020. Bioavailability and bioaccessibility of Cd in low and high Cd uptake affinity cultivars of *Brassica rapa* ssp. *Chinensis* L. (Pakchoi) using an In vitro gastrointestinal and physiologically-based extraction test. *Commun. Soil Sci. Plan* 51 (1), 28-37.

19 <https://ecoaction.org.ua/voda-ialk-dzherelo-zhyttia.html>, востаннє доступ відбувся: 26.07.2023 р.

20 <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3429492-u-vasilivci-na-zaporizzi-vorogi-zrujnuvali-ocisni-sporudi.html>; востаннє доступ відбувся: 11.02.2024 р.

21 <https://www.nytimes.com/interactive/2023/06/16/world/europe/ukraine-kakhovka-dam-collapse.html>, востаннє доступ відбувся: 19.07.2023 р.

22 <https://www.aljazeera.com/news/2023/6/8/bodies-floating-in-flooded-areas-after-dam-collapse-zelenskyy>, востаннє доступ відбувся: 19.07.2023 р.

23 <https://ecoaction.org.ua/vijna-i-more.html>, востаннє доступ відбувся: 26.07.2023 р.

Також військові операції можуть безпосередньо впливати на морські види, загрожуючи їхньому існуванню. Підводні вибухи створюють ударні хвилі, які можуть поширюватися під водою на великі відстані, глушити рибу та вбивати інші організми. Вибухи й використання військових гідролокаторів можуть загрожувати китоподібним. З січня по жовтень 2022 року експерти чорноморських країн зафіксували близько 1000 випадків загибелі дельфінів, що в два-три рази більше, ніж у 2019–2021 роках²⁴.

Затоплення військових кораблів, літаків й іншої військової техніки може призводити до розливу нафтопродуктів, що є токсичними для морських мешканців і можуть десятиліттями отруювати морське середовище. Аналіз супутникових даних показує, що нафтова плівка, що утворилася в результаті затоплення суден, покрила десятки тисяч квадратних кілометрів морських природоохоронних територій в Україні. Руйнування російськими військами Каховської дамби також мало значний вплив на Чорне море, спричинивши тимчасове опріснення та значне забруднення²⁵.

5.5 Вплив на клімат

Окрім впливу на довкілля, війна безпосередньо впливає на клімат, що водночас виводить вплив російської війни на глобальний рівень. За результатами Аналізу викидів парникових газів (ПГ) у чотирьох ключових секторах, що були безпосередньо спричинені війною, яку веде Росія в Україні, було визначено, що обсяг викидів ПГ за 12 місяців повномасштабної війни становить щонайменше 120 млн тон еквіваленту CO₂.²⁶ Обсяги викидів ПГ внаслідок російського вторгнення в Україну є значними та включають у себе як викиди внаслідок підготовки до війни (наприклад, передислокації військ, проведення навчань, підготовки до вторгнення, виробництва боєприпасів і спорядження, викиди від спалювання палива бронетехнікою та легковими автомобілями, логістичними вантажівками та літаками, викиди від стрільби та вибухів боєприпасів тощо), так і післявоєнні викиди (наприклад, викиди, пов'язані з відбудовою).

Найбільша частка викидів припадає на відновлення цивільної інфраструктури – 50,2 млн тон екв. CO₂ із загальом 120 млн тон. 17% складають пожежі, що стаються як у лісах, так і в населених пунктах. Військові операції формують майже 22% від обсягу викидів. Цікавим є той факт, що прориви трубопроводів «Північний потік 1» і «Північний потік 2» призвели до витоку великої кількості природного газу (який складається з метану, потужного парникового газу), що спричинило значні викиди ПГ, які за обсягом перевищують поточні розрахунки щодо викидів внаслідок боїв. Після дванадцяти місяців повномасштабної війни загальний обсяг викидів вже дорівнює річному обсягу викидів ПГ Бельгії.²⁷

24 Vishnyakova K. et al., «An unusually high number of cetacean strandings in the Black Sea, 2022 – is it the consequence of war?», 34th Conference of the European Cetacean Society, Pontevedra, Spain, pp.256, 2023

25 <https://uwecworkgroup.info/impact-of-russias-invasion-of-ukraine-on-the-black-and-azov-seas/>, востаннє доступ відбувся: 26.10.2023 р.

26 <https://en.ecoaction.org.ua/climate-damage-caused-by-russias-war.html>, востаннє доступ відбувся: 26.10.2023 р.

27 Там само.

6 Оргуські права під час війни

Участь громадськості у прийнятті рішень, що стосуються довкілля, в Україні регулюється обширною системою горизонтального та галузевого законодавства. Поштовхом до впровадження підходу з активним залученням громадськості до прийняття рішень на місцевому, регіональному та державному рівнях стали ратифікація Оргуської конвенції²⁸ та багатьох інших багатосторонніх природоохоронних угод, а також підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом і його державами-членами, з одного боку, та Україною, з іншого.²⁹ Необхідність наближення українського законодавства до директив ЄС у сфері охорони довкілля стимулювала прийняття нових законів, які сприяють участі громадськості в прийнятті рішень, що впливають на довкілля.

У статті 38 Конституції України³⁰ закладено правову основу для подальшого розвитку законодавства про участь громадськості в прийнятті рішень державних органів, через надання громадянам права брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 року)³¹ є центральним і найстарішим джерелом природоохоронного законодавства в Україні. У 2002 році до нього були внесені зміни та доповнення, метою яких була імплементація положень Оргуської конвенції в національне законодавство. Згідно зі статтею 9 закону (у редакції 2002 року) кожен громадянин має право на участь в обговоренні та внесенні пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва та реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь у прийнятті рішень із цих питань; участь у розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального та комплексного використання природних ресурсів; право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища, вільне одержання, використання, поширення та зберігання цієї інформації, за винятком інформації, доступ до якої обмежений. У статті 10 «Гарантії екологічних прав громадян» зазначається, що екологічні права громадян забезпечені участю громадських організацій та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища. У статті 11 зазначається, що місцеві ради, органи державної влади в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів зобов'язані надавати допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, сприяти участі громадян у прийнятті рішень щодо охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. Стаття 21 передбачає права неурядових організацій, зокрема право брати участь у розробці планів, програм, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, право вільного доступу до екологічної інформації.

У травні 2017 року український парламент ухвалив Закон «Про оцінку впливу на довкілля» (ОВД).³² У ньому міститься перелік видів планованої діяльності, які повинні проходити обов'язково процедуру ОВД. Закон докладно регламентує процедуру громад-

28 Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, прийнята в 1998 році.

29 Офіційний вісник Європейського Союзу, серія L, № 161 від 29.05.2014 р., стор. 3–213.7

30 Ухвалено 28 червня 1996 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

31 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#n69>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

32 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

ських консультацій, доступу до інформації, пов'язаної з прийняттям рішення щодо планованої діяльності, а також положення про доступ до правосуддя.

У березні 2018 року український парламент ухвалив Закон «Про стратегічну екологічну оцінку» (CEO).³³ Цей Закон передбачає ефективну участь громадськості в процедурах CEO стратегій, планів і програм у сфері сільського, лісового, рибного господарства, енергетики, промисловості, транспорту, управління відходами, водного господарства, телекомунікацій, туризму, міського та сільського планування та землекористування.

Положення щодо участі громадськості передбачені Законом «Про охорону атмосферного повітря»³⁴ під час здійснення процедури отримання дозволів на викиди речовин-забруднювачів. Закон зобов'язує заявника опублікувати в друкованих засобах масової інформації повідомлення про початок процедури отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин, а громадськості надається час для висловлення зауважень або надання пропозицій місцевій адміністрації.

У 2011 році були прийняті нормативні положення про широку участь громадськості в розробці та затвердженні містобудівної документації на національному, регіональному та місцевому рівнях. У Законі «Про регулювання містобудівної діяльності»³⁵ міститься стаття 21 «Громадське обговорення проєктів містобудівної документації на місцевому рівні» з детальними положеннями щодо етапів участі громадськості, основних зобов'язань заявника у частині організації громадських слухань, вимог щодо доступу до інформації. Цей закон передбачає строки проведення громадських консультацій і громадських слухань, а також зазначає можливість створення Погоджувальної комісії у випадках виникнення спірних питань. Постановою Уряду «Про порядок проведення громадських слухань щодо проєктів містобудівної документації на місцевому рівні» від 25.05.2011 р. №555³⁶ було сформульовано детальнішу нормативно-правову базу для проведення громадських консультацій. Якщо необхідна CEO таких документів, то процедури громадських слухань поєднуються з процесом проведення CEO. Громадські слухання є обов'язковими для прийняття такої містобудівної документації місцевого рівня: генерального плану, детального плану території та комплексного плану просторового розвитку територій громад.

Доступ до екологічної інформації регулюється Законом «Про доступ до публічної інформації»³⁷ та Законом «Про інформацію».³⁸ У статті 50 Конституції України³⁹ також передбачене право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на поширення такої інформації. Доступ до публічної інформації забезпечується через відкриті джерела інформації, онлайн-реєстри, бази даних, вебсайти органів влади тощо.

Доступ до правосуддя у справах, що стосуються довкілля, забезпечується положеннями процесуальних кодексів України: Цивільного процесуального кодексу⁴⁰, Господарського процесуального кодексу⁴¹ та Кодексу адміністративного судочинства⁴², а також статтею 9 Оргуської конвенції. Цими нормами гарантується доступ до суду особам, чії права, свободи та інтереси були порушені. В статті 55 Конституції України зазначається, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Кожному гарантується

33 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

34 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

35 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

36 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-2011-п#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

37 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

38 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

39 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

40 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

41 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

42 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

6.1 Нещодавні зміни та доповнення до прав на участь громадськості

20 вересня 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів» (РВПЗ).⁴³ Цей закон сприятиме доступу громадськості до інформації про викиди, забруднення та управління відходами, оскільки передбачає створення національного реєстру, до якого вноситимуться відомості про забруднення, викиди та небезпечні об'єкти.

9 липня 2022 року було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря»⁴⁴, зокрема зміни стосуються Закону «Про охорону атмосферного повітря». Він дещо змінив положення про участь громадськості у процедурі видачі дозволів на викиди та перевів правове регулювання участі громадськості у процедурі видачі дозволів на викиди з рівня підзаконного акта на рівень закону. У ньому перелічені документи, які необхідно подавати разом із заявою на отримання дозволу на викиди, зокрема підтвердження факту публікації в друкованих місцевих засобах масової інформації повідомлення про намір отримати дозвіл на викиди, а також довідка з місцевої державної адміністрації про наявність зауважень громадськості до дозволу на викиди.

У жовтні 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив нову редакцію Порядку проведення громадських слухань щодо проєктів містобудівної документації на місцевому рівні. Нею було передбачено нове поняття «громадськості» та змінено правила проведення громадських слухань, інформування громадськості та надання інформації. Це нове рішення Кабінету Міністрів України широко критикується громадськістю, з-поміж іншого, через те, що воно суперечить положенням директив ЄС та міжнародних конвенцій (зокрема Протоколу про СЕО).

У листопаді 2022 року Парламент ухвалив зміни та доповнення до Закону «Про СЕО», зокрема в частині відповідальності за порушення цього закону, а також передбачив створення онлайн реєстру СЕО, який забезпечуватиме публічний доступ до нього через мережу інтернет.

18 червня 2020 року до Закону «Про оцінку впливу на довкілля» було внесено зміни та доповнення⁴⁵, через небезпеки, пов'язані з коронавірусною інфекцією, внаслідок чого на період дії карантину, що визначається рішенням уряду, було обмежено проведення громадських слухань у процедурі ОВД. Таким чином, участь громадськості під час проведення ОВД повинна обмежуватися письмовими коментарями та пропозиціями з боку громадськості (в електронному або паперовому вигляді), про що має бути зазначено в повідомленні для громадськості. У період дії карантину громадські слухання проводилися не могли.

Вплив війни на право на інформацію, участь громадськості та доступ до правосуддя

З початком повномасштабної війни в 2022 році змінилися законодавчі рамки, а також прискорилися розробка та ухвалення багатьох законів і підзаконних актів, що впливають на екологічні права та безпосередньо на довкілля. Воєнний стан, оголошений Ука-

⁴³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-20#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

⁴⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2393-20#Text>, востаннє доступ відбувся: 12.02.2024 р.

⁴⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-20#n2>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

зом Президента України, міг призвести до встановлення на визначений строк обмежень для окремих конституційних прав і свобод. 24 березня 2022 року Президент України підписав Указ «Про введення воєнного стану»⁴⁶, в пункті 3 якого зазначено, що на період дії воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права, а саме передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України.

Особливо актуальною для екологічних активістів є стаття 34, якою передбачене право на свободу вираження поглядів і переконань, та стаття 38, якою надається право на участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, право вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Право на доступ до екологічної інформації, інформації про якість харчових продуктів і товарів відповідно до статті 50 Конституції України на період дії режиму воєнного стану обмеженню не підлягає.

12 березня 2022 року Уряд України ухвалив Постанову «Про деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану». Він дозволив міністерствам та іншим органам виконавчої влади, комунальним і державним підприємствам, з-поміж іншого, обмежувати, призупиняти роботу інформаційно-комунікаційних систем і державних електронних реєстрів. Такі заходи мають бути припинені протягом 6 місяців після скасування режиму воєнного стану.⁴⁷

20 квітня 2022 року Міндовкілля видало Наказ «Про тимчасове обмеження доступу до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля».⁴⁸ Цим наказом Міністерство обмежило доступ до реєстру ОВД для зовнішніх користувачів. Для громадськості згаданий реєстр був закритий місяцем раніше, Наказом Міндовкілля від 22.03.22 р. № 159. Були закриті також й інші реєстри та інтерактивні бази даних (наприклад, реєстр землекористування, реєстр лісокористування). Закриті вони були рішеннями відповідних центральних органів виконавчої влади, що здійснюють ведення цих реєстрів. Пізніше, в червні 2022 року, своїм Наказом №225 Міністерство частково відновило доступ до реєстру ОВД.⁴⁹ Воно відкрило доступ до інформації про плановану діяльність, назву замовника, регіон, у якому здійснюватиметься планована діяльність, та до інформації про тривалість громадських консультацій. Усі справи з реєстру, які отримали висновки з ОВД до 24.02.2022 р., були залишені закритими, включно з технічною документацією (звітами з ОВД та іншими документами), сервісом Google maps із зазначенням місця розташування планованої діяльності.

У березні 2022 року Парламент ухвалив зміни та доповнення до Закону «Про оцінку впливу на довкілля в умовах воєнного стану».⁵⁰ Законом передбачені такі випадки звільнення планованої діяльності від обов'язку проведення процедури ОВД, а саме діяльності: а) яка спрямована виключно на забезпечення оборони держави, б) ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, наслідків антитерористичної операції на території проведення антитерористичної операції на період її проведення, відповідно до критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України, в) відновлювальні роботи з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій.

У червні 2022 року Парламент також вніс зміни та доповнення до Закону «Про стратегічну екологічну оцінку»⁵¹ (СЕО), якими встановив додаткове звільнення від обов'яз-

46 <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

47 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-п#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

48 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0177926-22#Text>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

49 [https://mepr.gov.ua/files/Наказ%20225%20\(відкриття%20Реєстру\)%20\(2\).pdf](https://mepr.gov.ua/files/Наказ%20225%20(відкриття%20Реєстру)%20(2).pdf), востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

50 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#n23>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

51 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#n348>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

ку проведення CEO для планів відновлення та розвитку регіонів, планів відновлення та розвитку територіальних громад. У листопаді 2022 року Парламент також проголосував за нові зміни та доповнення до Закону «Про стратегічну екологічну оцінку», якими було запроваджено функціонування реєстру CEO та врегульовано питання відповідальності за порушення законодавства в процесі CEO.⁵² Ці зміни та доповнення набули чинності в травні 2023 року.

Початок повномасштабної війни проти України в 2022 році призвів до значних обмежень права на доступ до екологічної інформації та участі громадськості, що ґрунтувалися на міркуваннях оборони та національної безпеки. Численні електронні бази даних, реєстри, у яких міститься публічна інформація, включно з екологічними даними, для громадськості були закриті. Через такі обмеження права на доступ до публічної та екологічної інформації ефективна охорона природи та довкілля дуже ускладнилася або взагалі унеможливилася. Також були обмежені можливості участі громадськості в прийнятті рішень, пов'язаних із довкіллям: Парламент ухвалив рішення про обмеження сфери застосування ОВД та CEO, а отже, обмеження публічних консультацій щодо певних заходів, які вживаються через збройну агресію.

Воєнний стан став причиною для внесення в законодавство численних змін і доповнень, багато з яких ставлять під сумнів неухильне дотримання Україною положень Оргуської конвенції. Такі законодавчі зміни були на прохання Уряду України ретельно проаналізовані Комітетом із дотримання Оргуської конвенції. 9 червня 2023 року Комітет заявив про те, що зобов'язання, покладені на ту чи іншу сторону Оргуської конвенції, продовжують діяти під час війни. Комітет вважає, що та обставина, що доступ до інформації, яка міститься в реєстрі ОВД, наразі можливий лише за запитом, не суперечить частині 6 статті 6 Конвенції, тому Комітет дійшов висновку про те, що тимчасове призупинення необмеженого доступу до реєстру ОВД до завершення війни не суперечить ані частині 9 статті 3, ані частині 6 статті 6 Конвенції. Також компетентні органи державної влади наразі видаляють із документації з ОВД, що надається громадськості, всю інформацію, пов'язану з місцем здійснення планованої діяльності, включно з будь-якими координатами, картами чи іншими посиланнями на географічне розташування. Видалення цієї інформації фактично позбавляє зацікавлену громадськість можливості висловлювати зауваження щодо обсягу, глибини та якості звіту з ОВД. Комітет рекомендував, аби, наскільки це буде можливо та доцільно, під час проведення процедури ОВД вказувалося загальне, хоча й не зовсім точне, місце реалізації планованої діяльності. Комітет дійшов висновку про те, що незалежно від того, чи підлягають регіональні плани та програми відновлення стратегічній екологічній оцінці, під час підготовки таких планів має бути передбачена участь громадськості, яка повністю відповідає вимогам статті 7 Оргуської конвенції. У висновку Комітет зазначив, що в умовах війни Конвенція продовжує діяти в повному обсязі для того, аби й під час війни громадськість могла ефективно здійснювати свої обумовлені Конвенцією права, а засоби, що використовуються для імплементації положень Конвенції, в деяких випадках можуть потребувати коригування.⁵³

⁵² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2717-20#n82>, востаннє доступ відбувся: 20.01.2023 р.

⁵³ https://unece.org/sites/default/files/2023-06/A3_Ukraine_advice_adv_unedited.pdf, востаннє доступ відбувся: 13.09.2023 р.

7 Залученість та участь громадянського суспільства у вирішенні кліматичних та довкіллевих питань під час війни

7.1 Розвиток громадянської залученості під час війни

У 2022 році в Україні різко зросла кількість реєстрацій неприбуткових організацій. Їх було зареєстровано більше, ніж за попередні вісім років.⁵⁴ Також зросло залучення й окремих громадян – з 26 % до 42 %. Новостворені організації здебільшого мають благодійні цілі або підтримують оборону країни. Наприклад, значною мірою завдяки залученню волонтерів підтримуються кампанії зі збору коштів для військових, кампанії з допомоги в протидії російській пропаганді, а також щодо допомоги біженцям. Структури такого залучення громадськості базуються на досвіді та структурах Євромайдану, а також реакції на російське вторгнення у 2014 році у Крим та на територію Донецької та Луганської областей. Також ці структури зміцнилися стійкістю, набутою під час пандемії COVID.

Однак, звісно ж, протягом цієї війни організації громадянського суспільства, незалежно від їхніх цілей, зазнають великих втрат і платять високу ціну – як через те, що активісти змушені тікати через загрозу, чи через те, що їм доводиться боротися з гуманітарними наслідками війни, так і через те, що вони гинуть.⁵⁵

Для того, аби отримати можливість зрозуміти масштаби переміщення біженців, наведемо деякі цифри: з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну українці покинули свої домівки й відбулося переміщення, яке продовжується як в Україні, так і поза її межами. За перший рік повномасштабної війни понад 13 мільйонів людей (близько 30 % усього населення України) змушені були залишити свої домівки, зокрема близько 8 мільйонів виїхали за кордон, а 5 мільйонів стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО)⁵⁶. Частина людей із різних причин повернулися. Звільнення окупованих територій на північ від Києва, на схід від Харкова та навколо Херсона дозволило людям відчувати себе в більшій безпеці. Інші просто не хотіли надовго розлучатися зі своїми родинами (чоловікам у віці від 18 до 60 років заборонено виїжджати з країни). Деякі біженці або ВПО просто не мали коштів на те, аби залишатися в іншому місці.

Половина з тих, хто виїхав, планує повернутися додому лише після закінчення війни. 10 % планують повернутися найближчим часом, 23 % все ще чекають, а 11 % додому повертатися не планують. Серед мешканців районів, наближених до зони бойових дій (південний схід), дві третини наразі живуть за межами своїх домівок.⁵⁷

Як зазначалося вище, значна частина залучення громадськості природно зосереджена на гуманітарних питаннях і підтримці обороноздатності країни. Однак інші питання теж залишаються вагомими: понад 10 % неприбуткових та неурядових організацій в Україні працюють з довкіллевими питаннями. Діяльність українських довкіллевих ГО з початком війни зіткнулася з суттєвими викликами, проте несподівано зросла. Саме українські

54 У 2021 році було зареєстровано 836 неприбуткових організацій. У 2022 році – 6367.

55 Воршех, Зузани, 2023 рік: Die neuen Facetten der ukrainischen Zivilgesellschaft. (укр. «Нові грані українського громадянського суспільства.») У публікації: Ukraine-Analysen 287, <https://www.laender-analysen.de/ukraine-analysen/287/UkraineAnalysen287.pdf>, востаннє доступ відбувся: 21.07.2023 р.

56 <https://www.unhcr.org/see/15367-one-year-after-the-russian-invasion-insecurity-clouds-return-intentions-of-displaced-ukrainians.html>, востаннє доступ відбувся: 26.10.2023 р.

57 Аналітичний звіт у рамках проєкту «Біженці з України: наміри повернутися, вплив на українську економіку та рекомендації щодо державної політики». <https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research>, востаннє доступ відбувся 13.09.2023 р.

довкіллеві ГО закликали європейські держави запровадити санкції на постачання російських енергоносіїв.⁵⁸ Визначальним для руху став наратив енергетичного суверенітету та енергетичної незалежності. Сьогодні вони підтримують на місцевому та міжнародному рівнях заходи, які сприяють досягненню цих цілей, наприклад, просуваючи ідеї встановлення сонячних панелей для децентралізованого енергопостачання в Україні, і продовжують адвокатувати амбітні кліматичні цілі.⁵⁹ У період активного конфлікту ГО використовують для моніторингу (екологічних) наслідків війни підходи громадянської науки.⁶⁰

Більш того, мережа ГО вже зараз готується до післявоєнного періоду, активно та колективно закликаючи до зеленої відбудови України.^{61, 62}

Очевидно, що участь у вирішенні питань захисту довкілля та клімату не є головним пріоритетом у час війни. Однак останні дослідження дають надію, що боротьба з наслідками війни сприятиме новому стилю співпраці на місцевому рівні. За результатами польового дослідження, проведеного в серпні-вересні 2022 року на замовлення Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи (Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe) та **Асоціації міст України** за участю 241 органу місцевого самоврядування, можна зробити два основні висновки:

Локальні органи демонструють стійкість в умовах війни та продовжують надавати своїм мешканцям адміністративні послуги. 28 % всіх місцевих органів взагалі не припиняли надавати послуг, 43 % повернулися до нормальної роботи через два тижні після повномасштабного вторгнення або звільнення території, а 72 % надають всі адміністративні послуги. Можливим це стало завдяки таким інноваціям, як застосунок «Дія». Результати опитування також свідчать про те, що місцеві органи частіше проводять консультації із зацікавленими сторонами, зокрема, ГО, місцевим населенням і бізнесом, та залучають їх до вирішення проблем, що виникають під час війни.⁶³

7.2 Зелене відновлення за участі громадянського суспільства

Планування післявоєнного відновлення вимагає швидкого прийняття рішень і застосування різних методів планування для відбудови інфраструктури та населених пунктів в умовах обмеженого часу та відсутності необхідних людських і фінансових ресурсів. Одними із важливих викликів, які потребуватимуть вирішення, є наслідки воєнних дій у постраждалому регіоні, зокрема, через значні обсяги утворених відходів від військової техніки та відходів руйнації, через забруднені води та ґрунти, деградацію природне середовище та багато інших. Потреба у «зеленому» відновленні після війни змушуватиме головним чином органи місцевого самоврядування визначитися з майбутніми параметрами місцевої відбудови та розвитку.

У період дії режиму воєнного стану парламент та уряд зробили певні кроки до врегулювання процесу відновлення на місцях та визначення політики такого відновлення для України в цілому.

58 https://www.with-ukraine.org/?link_id=0&can_id=c3f481784bc39344f88c87a327eaa35c&email_referrer=email_1817723&email_subject=one-year-of-a-full-scale-ru-war-against-ukraine-narrative-discussion-before-february-24, востаннє доступ відбувся: 21.07.2023 р.

59 <https://en.ecoaction.org.ua/solar-to-the-rescue.html>, востаннє доступ відбувся: 21.07.2023 р.

60 <https://en.ecoaction.org.ua/warmap.html>, востаннє доступ відбувся: 21.07.2023 та портал <https://virtualukraine.info/en/war-en/>, який до вторгнення, яке відбулося в 2022 році, слугував порталом віртуального туризму; востаннє доступ відбувся: 21.07.2023 р.

61 <https://en.ecoaction.org.ua/green-reconstruction-ukraine.html>, востаннє доступ відбувся: 21.07.2023 р.

62 <https://en.ecoaction.org.ua/ukraine-facility-call-to-ec.html>, востаннє доступ відбувся: 21.07.2023 р.

63 Койдель Олександра та Гус Оксана, в публікації: Ukraine Analysen 287: <https://www.laender-analysen.de/ukraine-analysen/287/UkraineAnalysen287.pdf>, востаннє доступ відбувся: 27.07.2023 р.; див. також англійську версію без купюр: <https://www.ponarseurasia.org/national-security-in-local-hands-how-local-authorities-contribute-to-ukraines-resilience>, востаннє доступ відбувся: 27.07.2023 р.; а також першоджерело даних: <https://rm.coe.int/0900001680a9f1fe>, востаннє доступ відбувся: 27.07.2023 р.

Інституційну підтримку відновленню України було надано Президентом України, який у квітні 2022 року створив Національну раду з відновлення України від наслідків війни.⁶⁴ Рада ця є консультативно-дорадчим органом при Президентові України, а до її складу входять ключові посадові особи Верховної Ради (спікер парламенту та голови парламентських комітетів) й Уряду України (всі міністри). Основна її мета полягає в розробці заходів із повоєнної відбудови та розвитку України, включно з відбудовою транспортної, медичної, соціальної та комунальної інфраструктури, промисловості та житлового господарства, енергетичної та комунікаційної інфраструктури, розвитком оборонного комплексу, модернізацією та перезапуском економіки, заходів із подолання безробіття та підтримки родин із дітьми, постраждалих громад, відновлення та збереження культурних об'єктів і пам'яток. Національною радою було створено 24 робочі групи з широким і відкритим представництвом інтересів усіх зацікавлених сторін: експертів, представників громадянського суспільства, бізнесу, наукових кіл тощо. Їхнє завдання полягало у формуванні плану дій із післявоєнного відновлення та розвитку України, переліку пріоритетних реформ і стратегічних ініціатив, проєктів законів і підзаконних актів, необхідних для ефективної роботи з відновлення України під час війни та в післявоєнний період.

Результати діяльності робочих груп були узагальнені у проєктах Плану дій за різними напрямками⁶⁵, включно з Планом відновлення в сфері екологічної безпеки.⁶⁶ Згідно з Планом, завдання та проєкти в галузі екологічної безпеки мають забезпечувати реалізацію екологічної політики у відповідності до євроінтеграційних прагнень України та положень Європейського зеленого курсу, а також інтеграцію екологічної складової в усі пов'язані з відновленням проєкти та реформи.

Участь усіх зацікавлених сторін у розробці Плану відновлення була організована влітку 2022 року, а остаточна версія Плану була представлена на конференції в місті Лугано (Швейцарія) в липні 2022 року. Учасники конференції затвердили в Луганській декларації перелічені нижче принципи відновлення України:

1. Партнерство;
2. Фокус на реформах;
3. Прозорість, підзвітність і верховенство права;
4. Партисипативна демократія
5. Залучення багатьох зацікавлених сторін;
6. Гендерна рівність та інклюзія;
7. Сталий розвиток.⁶⁷

В аналітичній записці до політики з питань екологічного відновлення, що була підготовлена Луганською конференцією⁶⁸, зазначається, що в рамках Національного плану відновлення Уряд України вбачає потенціал для забезпечення Україною «зеленого» пе-

64 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>, востаннє доступ відбувся: 19.09.2023 р.

65 <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>, востаннє доступ відбувся: 19.09.2023 р.

66 <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/eng/ecosafety-eng.pdf>, востаннє доступ відбувся: 19.09.2023 р.

67 Луганська декларація є остаточним підсумковим документом URC2022. Декларація була представлена на заключному пленарному засіданні конференції, що проходила в м. Лугано.

68 https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62bd020b4b6cf255d85115aa_ENG_Environmental%20Recovery_URC.docx.pdf, востаннє доступ відбувся: 27.07.2023 р.

72 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#n27>, востаннє доступ відбувся: 28.07.2023 р.

- _ пропозиції щодо зміни функціонального призначення території,
- _ пропозиції щодо внесення змін і доповнень до містобудівної документації або розробки нової містобудівної документації,
- _ план дій щодо комплексного розвитку території з визначенням пріоритетів,
- _ попередній фінансово-економічний розрахунок заходів для забезпечення комплексного відновлення із зазначенням джерел фінансування.

Вказані програми відновлення згодом стають основою для внесення змін і доповнень до містобудівної документації або розробки нової містобудівної документації на місцевому рівні.

Органи, відповідальні за їхню розробку, зобов'язані оприлюднити на своїх вебсайтах рішення про початок процесу підготовки проєкту комплексної програми відновлення, на строк не менше 15 днів розмістити проєкт програми на своєму вебсайті для громадського обговорення, зафіксувати, розглянути та врахувати зауваження громадськості, узгодити з громадськістю спірні питання та оприлюднити результати громадських консультацій. Це означає, що, незважаючи на відсутність зобов'язання проводити CEO таких програм, громадськість може подавати свої коментарі та мати можливість вести з органом місцевого самоврядування або обласним органом влади (щодо плану відновлення області) переговори та дискусії з найбільш спірних питань планування відновлення їхньої місцевості.

Положеннями Закону «Про регулювання містобудівної діяльності» взаємозв'язку між національним планом відновлення, обласними та місцевими планами відновлення не передбачено, проте важливо зазначити, що затверджені місцеві плани відновлення вестимуть до внесення змін і доповнень до місцевої містобудівної документації або розробки нової місцевої містобудівної документації (генерального плану, детального плану території), що підлягає процедурі CEO та широким громадським консультаціям.

Отже, існує законодавчо закріплена можливість участі місцевої громади в процесі відновлення на місцевому рівні, а процедура CEO на пізніших етапах розробки (коригування) містобудівної документації надає можливість забезпечення сталого або зеленого відновлення на місцевому рівні вже на початкових етапах планування.

Процедури участі на всіх політичних рівнях наразі зазнають викликів. Це стосується й залучення громадськості до процесу прийняття рішень у процесі планування відновлення. Основними викликами є переміщення населення, відсутність в Україні доступу до інформації перед прийняттям рішень (прозорість), недостатня спроможність та брак ресурсів або інші пріоритети в період воєнного часу.

НУО позитивно оцінюють те, що до планувань процесів відновлення залучені представники багатьох галузей та суб'єкти місцевого, субнаціонального та національного рівнів. Вони виступають за залучення громадськості до цього процесу та застерігають від зосередження відповідальності за рішення. Важливу роль у плануванні відіграють постраждалі місцеві громади, оскільки їм найкраще відомо, що саме їм потрібно. НУО можуть допомогти налагодити в цьому процесі зв'язки між місцевим і національним рівнями за умови, що процес розробки плану буде прозорим, а ОГС матимуть необхідні ресурси для участі в ньому.

Обґрунтування, яке обстоюють НУО, полягає в тому, що залучення на місцевому рівні з метою врахування місцевих проблем і спроможності громад сприятиме розширенню їхніх повноважень та отриманню місцевих соціально-економічних супутніх вигод, в числі яких «громадське здоров'я [покращене завдяки чистій енергії], доступ до електроенергії, інвестиційні можливості, пов'язані з нижчою вартістю відновлюваної електроенергії».

8 Висновок

З часу оприлюднення першої редакції дослідження «Громадянський простір для участі у формуванні кліматичної політики в Україні»⁷³ у 2020 році ситуація для країни в цілому та для громадянського суспільства кардинально змінилася. Зокрема, якщо ми поглянемо на стабільність і мир як на перший індикатор «Фундаментальних вимог» за схемою «Участь відбитком руки», то побачимо, що вихідне становище для здійснення участі, як і пріоритети та зобов'язання уряду з моменту вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року, звісно, змінилися.

Після того, як минув перший шок, діяльність українських організацій громадянського суспільства та залучення приватного сектору значно зросли. Звісно, насамперед це залучення зосереджене на гуманітарних цілях задля подолання наслідків жорстокої агресії, проте інші причини діяльності активістів, зокрема, щодо захисту довкілля та клімату, підтримувалися й були помітні далеко за межами України. Спільні кампанії цього руху допомогли внести наратив про енергетичну незалежність та енергетичний суверенітет до політичного порядку денного й формують дискусію про зелене відновлення України. НУО застосовують підходи громадянської науки для моніторингу відомостей про збитки, заподіяні війною, та здійснюють управління вебсайтами з метою забезпечення прозорості щодо впливу війни на довкілля та підготовки до повного екологічного відновлення України.

Російське повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року призвело до значних, проте обґрунтованих, обмежень права на доступ до екологічної інформації та участі громадськості, що ґрунтувалися на міркуваннях оборони та національної безпеки. Багато електронних баз даних і реєстрів, у яких міститься публічна інформація, були закриті для громадськості. Також Парламент прийняв рішення про обмеження сфери застосування процедури оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки, обмеживши тим самим громадські консультації в цих процедурах. Воєнний стан став основою для внесення в законодавство численних змін, деякі з яких можна вважати порушенням положень Організації економічного співробітництва та розробки. Водночас, як передбачено Угодою про асоціацію, були здійснені законодавчі спроби наблизити законодавство України до законодавства ЄС у сфері охорони атмосферного повітря, поводження з відходами, запуску Реєстру викидів і перенесення забруднювальних речовин, тощо. Як результат, були запроваджені нові положення про участь громадськості та доступ до інформації. Сподіваємося на те, що після закінчення дії воєнного стану набудуть чинності нові законодавчі положення, будуть (пере)запущені нові механізми доступу до інформації та відновляться громадські слухання в повному обсязі.

⁷³ https://www.ufu.de/wp-content/uploads/2021/02/ZIVIKLI-study_Ukraine_final.pdf, востаннє доступ відбувся: 19.09.2023 р.

У 2004 році Україна ратифікувала Рамкову конвенцію Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (РКЗК ООН), а в 2016 році – Паризьку угоду з метою обмеження глобального потепління та його наслідків разом з 195 іншими країнами. Однак для того, аби утримати зростання середньої глобальної температури в цьому столітті нижче 1,5 °C від доіндустріального рівня, нинішніх національних зобов'язань (Національно-визначених внесків – НВВ) недостатньо. Час спливає, і в усіх галузях потрібні швидкі та далекосяжні зміни.

Учасники громадянського суспільства відіграють вирішальну роль у розробці та впровадженні кліматичної політики, оскільки вони виступають захисниками та голосом природи, керуючись бажанням захистити довкілля та зберегти здорові умови життя для людей.

Публікація **«Простір для участі громадськості в кліматичній політиці»** має на меті проаналізувати стан та умови участі в питаннях, пов'язаних із кліматом, а також конкретні приклади різних країн у частині вироблення політики з активним залученням громадськості. В аналітичних оглядах розглядається питання про те, яким чином національне громадянське суспільство бере участь у національних політичних процесах, пов'язаних із Паризькою угодою. У дослідженнях також визначаються специфічні для кожної країни перешкоди на шляху до змістовної, ефективної та довготривалої участі, а також надаються рекомендації щодо їхнього подолання. Простір для участі громадськості у формуванні кліматичної політики в Україні вже був предметом опублікованого в 2020 році комплексного дослідження. У цьому звіті пропонується огляд шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок війни, змін у правовому полі через запровадження воєнного стану, викликів для активістів у воєнний час, а також залучення їх до «зеленого» відновлення.

Також аналітичні огляди доступні для таких країн:

- **Аргентина**
- **Чилі**
- **Колумбія**
- **Коста-Ріка**
- **Грузія**
- **Казахстан**
- **Республіка Молдова**

Для отримання докладнішої інформації відвідайте вебсайт:

www.ufu.de/en/projekt/zivikli

Опубліковано Незалежним інститутом з екологічних питань (UfU e.V.)

UfU Independent Institute
for Environmental Issues

www.ufu.de/en